

В. П. Польовий¹

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4345-9802>

І. М. Кліщ²

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6226-4296>

Б. В. Петрюк¹

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1873-9551>

О. В. Ротар¹

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9434-0377>

А. Я. Господарський²

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9394-2675>

¹*Буковинський державний медичний університет, Чернівці*

²*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, Тернопіль*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ХІРУРГІЇ ЗА УМОВ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

V. P. Polovyi¹, I. M. Klishch², B. V. Petryuk¹, O. V. Rotar¹, A. Ya. Hospodarskyu²

¹*Bukovyna State Medical University, Chernivtsi*

²*I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ternopil*

WAYS TO OPTIMIZE THE TEACHING OF GENERAL SURGERY IN THE CONDITIONS OF BOLOGNA PROCESS

Анотація. Система освіти у будь-якій країні – важлива ланка суспільного життя. Україна, як незалежна держава, уже давно взяла курс на євроінтеграцію. Однак її входження у науковий і освітній міжнародний простір змушує здійснювати модернізацію системи освіти у світлі сучасних вимог. Це є необхідною умовою, щоб повноцінно долучитися до Болонського процесу.

Реалізація системи медичної освіти в сучасних умовах, можливості щодо її реформування, проблеми, зумовлені потребою у підвищенні якості підготовки випускників медичних закладів вищої освіти, наполегливо вимагають нових ефективних підходів до налаштування та організації освітнього процесу. Безперечно, стрімкий прогрес медичної та педагогічної науки зумовлює пошук і впровадження нових ефективних технологій у систему отримання знань. Запровадження інноваційних технологій з елементами інтерактивності здатне забезпечити належну підготовку лікаря-спеціаліста відповідно до існуючих медичних стандартів.

Вивчення студентами дисципліни «Загальна хірургія» також потребує вдосконалення методології викладання. Створення оптимального середовища для всебічного розвитку особистості студента, його становлення як висококваліфікованого фахівця є найважливішим завданням викладача-практика.

Ключові слова: освітній процес; студент-медик; загальна хірургія.

Abstract. The education system in any country is an important part of social life. Ukraine, as an independent state, has long been on the course of European integration. However, its entry into the scientific and educational international space makes it necessary to carry out modernization of the education system in the context of modern requirements. This is a necessary condition, to fully join the Bologna process.

Implementation of the medical education system in modern conditions, opportunities for its reform, the problems caused by the need to improve the quality of training graduates of medical universities insistently require new effective approaches to setting up and organizing the educational process. Undoubtedly, the rapid progress of medical and pedagogical science leads to the search and introduction of new effective technologies in the system of knowledge acquisition. The introduction of innovative technologies with elements of interactivity can ensure proper training of a specialist doctor in accordance with existing medical standards.

The study of the discipline “general surgery” by students also requires improvement of teaching methodology. Creating an optimal environment for the comprehensive development of the student's personality, his formation as a highly qualified specialist, is the most important task of the teacher-practitioner.

Key words: educational process; medical student; general surgery.

Вступ. Процес глобальної інтеграції охоплює всі, без винятку, сфери життєдіяльності сучасного суспільства, зокрема й вищу освіту [4]. Держава Україна для себе твердо визначила неухильний курс на входження у науковий і освітній міжнародний простір, у зв'язку з чим змушена здійснювати модернізацію системи освіти у світлі сучасних вимог. Це є необхідною умовою, щоб долучитися до Болонського процесу [2].

Як відомо, першочерговим завданням системи вищої освіти в будь-якій державі є забезпечення необхідних умов для підготовки висококваліфікованих кадрів, удосконалення професійної майстерності та пошук механізмів її подальшого розвитку [1]. Власне сама реалізація системи медичної освіти на сучасному етапі, шляхи її реформування, проблеми, пов'язані з підвищенням якості підготовки випускників медичних закладів вищої освіти, однозначно потребують нових підходів до налаштування та організації навчального процесу. Безперечно, стрімкий прогрес медичної та педагогічної науки зумовлює пошук і впровадження нових технологій у систему отримання знань [3, 7–9]. Таким чином, реформування вищої школи та сучасні вимоги до підготовки майбутніх лікарів привели до необхідності змін у викладанні такої клінічної дисципліни, як «Загальна хірургія».

Система освіти, як і культура, для кожної держави є специфічною та унікальною. Вона має глибоке коріння у матеріальній і духовній сферах минулого та сьогодення. Саме тому в кожній країні організація та реалізація системи освіти завжди мають свої особливі риси. У зв'язку з цим при реформуванні системи вищої освіти відповідно до вимог і принципів Болонської декларації завжди повинні зберігатися особливості національної системи освіти [5].

Водночас необхідна певна уніфікація, стандартизація вимог до змісту та якості освіти. Останнє положення потрібне для вирішення таких питань, як конвертація дипломів із метою підвищення якості та авторитету європейської вищої школи у світовому освітньому просторі [6]. Проблема підготовки висококваліфікованих спеціалістів ніколи не втрачає своєї актуальності, особливо у період великих і глобальних реформ у практичній охороні здоров'я.

Мета статті – оптимізація поглибленого вивчення студентами дисципліни «Загальна хірургія» за умов реалізації кредитно-модульної системи, підвищення якості їх підготовки задля вдосконалення професійної майстерності, а також пошук механізмів її подальшого розвитку.

Теоретична частина. Як відомо, стратегічним завданням кредитно-модульної системи є підвищення якості підготовки студента з метою забезпечення його конкурентоспроможності на ринку праці. Щоб досягти кінцевого успіху та опанувати нову модель організації навчального процесу, сучасний незаангажований викладач повинен оволодіти системою методологічних та педагогічних навичок. Останнє є особливо актуальним щодо вивчення саме клінічних дисциплін, зокрема й загальної хірургії. Завдання викладача – мотивувати студента. При цьому виникає закономірне питання: «Як зацікавити аудиторію, підвищити її інтерес до предмета та зосередити зусилля на якісній підготовці?» З вказаною проблемою, без сумніву, зустрічається будь-який викладач медичного закладу вищої освіти. Звичайно, що клінічна кафедра не може бути винятком.

Уже на перших заняттях у клініці внутрішніх хвороб можна виявити дефіцит теоретичних знань, набутих студентами на попередніх курсах. Насамперед це стосується фундаментальних дисциплін. Така ситуація зумовлює необхідність у повторенні вивченого на теоретичних кафедрах матеріалу. Це забирає час і «допомагає» формуванню синдрому хронічної втоми. Крім того, ще потрібно хоча би якось засвоїти нову тему. Для багатьох не найгірших студентів це не так легко здійснити через великий обсяг незнайомого досі матеріалу та нестачу часу, а іноді й морально-вольових якостей. При цьому викладач мусить розуміти, що студенти 3-го курсу лише розпочинають вивчення клінічних дисциплін.

Саме із загальної хірургії починається їх безпосереднє знайомство з клінікою хірургічних хвороб. Набуті студентами на кафедрі загальної хірургії теоретичні знання, вміння та практичні навички будуть слугувати основою для подальшого вивчення таких дисциплін, як факультетська та шпитальна хірургія. Загальновідомо, що хиткий фундамент виключає можливість створення міцної надбудови. Отже, важко переоцінити значимість для студента фундаментального вивчення загальної хірургії.

Використання сучасних освітніх ресурсів, у тому числі систем дистанційного навчання (до прикладу, MOODLE), дещо полегшує справу, однак глобально не вирішує проблему. Відносно легкий і швидкий доступ до систематизованого та добре ілюстрованого матеріалу завдяки сучасним технічним можливостям розбещує багатьох студентів. За таких умов вони не хочуть працювати творчо, мислити

логічно, мимоволі втрачають здатність аналізувати й систематизувати наданий їм теоретичний матеріал. Окремі студенти взагалі не хочуть займатися самопідготовкою, сподіваючись на випадок та можливість списати. Деякі з них володіють філігранною технікою щодо пошуку в Інтернеті відповідей на тестові запитання чи розв'язання ситуаційних клінічних задач, лише би не помітив викладач смартфон чи планшет. Водночас широке запровадження тестових завдань істотно не сприяє підвищенню якості підготовки. Так, у багатьох розвинутих країнах Європи та Америки, зокрема в США, тестовий контроль запроваджено досить давно. Однак від нього поступово відходять з огляду на недостатню ефективність такої форми перевірки знань студентів. Вивчені дуже добре буклети тестів хіба що тренують зорову пам'ять, однак аж ніяк не розвивають клінічного мислення.

Проте в Україні тестовий контроль залишається однією з основних форм оцінки знань у багатьох ЗВО. Єдина перевага тестів – можливість доволі швидко оцінити рівень знань. Однак достовірність такої оцінки викликає певні сумніви. Інша річ – традиційна перевірка за допомогою дидактичних матеріалів. Вона, поза сумнівом, є ґрунтовною та об'єктивною. При цьому викладачеві складно споглядати за шляхами вирішення завдань, оцінювати особливості розумової діяльності студента, зокрема його вміння будувати логічний ланцюжок послідовних дій. Проте викладач може об'єктивно оцінити кінцевий результат. Особливо корисним у цьому сенсі є вирішення ситуаційних клінічних задач, де ймовірність вгадати правильну відповідь, на відміну від тестів, є мінімальною.

Сучасний середньостатистичний студент-медик у нашій державі має деякі особливості. Передусім у нього відсутня мотивація до оволодіння фундаментальними знаннями та практичними навичками, адже це не головний аргумент на етапі працевлаштування, як показують реалії сьогодення. Крім того, практична охорона здоров'я втрачає престиж через низьку заробітну платню, численні недоліки та протиріччя медичної реформи, юридичну незахищеність самих медиків.

Тому викладач, який дійсно зацікавлений у кінцевому результаті навчального процесу, може собі дозволити деяку імпровізацію. Наприклад, віддавати перевагу тестам на підстановку, послідовність дій, акцентувати увагу на вирішенні нестандартних завдань. Також він може проводити опитування не на початку заняття, а в процесі перевірки тестових

завдань і вирішення клінічних задач, починаючи від простих одноходових і закінчуючи більш складними та наближеними до реального життя.

Будь-який педагог, викладач знає, що загалом існує п'ять рівнів засвоєння навчального матеріалу: 1) розуміння; 2) розпізнання; 3) відтворення; 4) використання; 5) творча діяльність. Однак насправді підготовка зазвичай зводиться до перших трьох рівнів. Причина цього полягає в тому, що у навчальному процесі традиційно продовжує переважати репродуктивна діяльність, і, на жаль, практично відсутня продуктивно-творча складова. Вирішення даної проблеми, на нашу думку, є можливим за умови деякої зміни самої тактики навчання. Студент у жодному разі не повинен сліпо переказувати прочитане, а проводити аналіз і зіставлення окремих положень.

Далі він мусить переосмислити отриману інформацію, після чого встановити асоціативні зв'язки між окремими її блоками, працюючи над вирішенням клінічної задачі. Зрозуміло і природно, що далеко не кожний студент в силу неоднакового розумового потенціалу та індивідуальних особливостей його інтелекту, а також вольових якостей, здатен регулярно отримувати відмінні оцінки. Якщо наприкінці практичного заняття на клінічній кафедрі студент отримав справедливо зароблену ним оцінку «добре», то викладач, як один із суб'єктів процесу навчання, може вважати своє завдання виконаним.

Нами апробовані дидактичні методи, котрі є цілком прийнятні для сучасної вищої медичної школи та здатні суттєво підвищити інтерактивність навчального процесу, такі як:

1. *Метод створення ситуації акцентуалізації новизни навчального матеріалу.* Він передбачає визначення та закріплення нових знань із дисципліни «Загальна хірургія» у процесі викладання, поступове формування морального задоволення від практичної роботи з конкретним пацієнтом.

2. *Метод спірання на життєвий досвід студентів.* Полягає у використанні викладачем життєвого досвіду, в тому числі набутого внаслідок спостереження за клінічною ситуацією. Таким чином, у студента може виникнути додатковий інтерес, щире бажання допомогти, повторити побачене, що сприяє кращому засвоєнню.

3. *Метод створення відчуття успіху в навчанні.* Передбачає роботу у відділенні, розгляд і аналіз різних аспектів медичної практики, допомогу у вирішенні складних і важливих клінічних питань. За такого методичного підходу у студента з часом

зростає впевненість у власних можливостях, що підсилює інтерес і бажання вчитися.

Результати навчання значно покращуються, коли є можливість використання в освітньому процесі технології дистанційної візуалізації шляхом відео-трансляції (до прикладу вебінар) із досвідченими викладачами. Реалізація поставлених перед студентом завдань, а саме набуття ним теоретичних знань, вмінь і практичних навичок, можлива лише за умови тісної взаємодії між викладачем і студентами. Проте останні, на жаль, зазвичай мають дуже слабку мотивацію до процесу навчання. І це беззаперечний факт. З огляду на вищезазначене, мимоволі приходить розуміння важливості ролі викладача як організатора та, у певному сенсі, катализатора навчального процесу. Такі реалії сьогодення.

Однак за таких обставин може виникнути наступне протиріччя. З одного боку, це необхідність дотримуватися загальноприйнятих методологічних стандартів навчального процесу, що становлять базис самої освітньої системи. Передусім це чітко регламентований розподіл заняття на етапи (початковий, основний і заключний); застосування набору стандартних методів контролю (опитування, тестування, вирішення клінічних ситуаційних задач, розбір тематичних хворих тощо). З іншого боку – необхідність підвищення інтересу студентів до навчання. Лише за цієї умови студент може мати достатній рівень теоретичних знань, вмінь і практичних навичок, що дозволить йому з часом стати висококваліфікованим фахівцем, спроможним конкурувати на ринку праці. Бажано, щоб кожне практичне заняття супроводжувалося роботою з тематичним хворим. Таким чином постійно будуть шліфуватися навички опитування та фізикального дослідження хворого.

Необхідний постійний тренінг, щоб під час опитування та об'єктивного дослідження пацієнта у студента не виникало жодних труднощів. Студент не повинен боятися хворого! Він сам змушений розвивати в собі комунікативні властивості та здатність до клінічного мислення. Лише за такої умови з часом буде сформоване вміння щодо встановлення вірогідного діагнозу. Це дозволить йому обирати оптимальну лікувальну тактику вже у якості лікаря-клініциста.

Для кращого оволодіння практичними навичками, такими як накладання м'яких пов'язок і транспортних шин, застосування методів тимчасової та кінцевої зупинки кровотечі, визначення групової та резус-належності крові, вправлення вивихів, читання рентгенограм, аналіз та інтерпретація результатів лабораторних, а також інструментальних методів дослідження, корисно практикувати елементи гри. Заслуговують на увагу насамперед рольові ігри. Вони сприяють розширенню уяви, накопиченню досвіду у вирішенні певних життєвих ситуацій, подоланню комплексів, збагаченню почуттів, розвитку комунікативних вмінь.

Отже, важливим завданням кафедри загальної хірургії є формування у студентів клінічного мислення на тлі достатнього об'єму теоретичних знань і практичних навичок, необхідних сучасному лікарю. Активізація пізнавальної діяльності студента можлива за умови впровадження сучасних інноваційних технологій. У такому випадку практичні заняття перестануть бути шаблонними, стануть більш цікавими та корисними. На жаль, за умов повномасштабної війни на теренах України, реалізація поставлених завдань суттєво ускладнюється в силу об'єктивних причин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1. Вивчення студентами дисципліни «Загальна хірургія» в сучасних умовах потребує вдосконалення методології навчального процесу.

2. Запровадження сучасних ефективних інноваційних технологій з елементами інтерактивності здатне забезпечити належну підготовку лікаря-спеціаліста відповідно до існуючих медичних стандартів.

3. Створення оптимального середовища, котре забезпечує умови для всебічного розвитку особистості студента-медика, формування його світогляду, становлення як висококваліфікованого фахівця, є важливим завданням викладача-клініциста.

4. Подальші дослідження можуть спрямовуватися на ефективне поєднання традиційних методів навчання з інноваційними технологіями, такими як використання віртуальної реальності для симуляції клінічних сценаріїв та забезпечення інтерактивного навчання. Додатково, вивчення можливостей використання штучного інтелекту для індивідуалізації навчального процесу та адаптації його до потреб кожного студента також є перспективним напрямом досліджень.

Список літератури

1. Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти. – 2010. – 4 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль, 2004. – 325 с.
3. Гуревич Р. С. Сучасні інтерактивні технології навчання студентів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2014. – № 4. – С. 99–104.
4. Єгорова В. В. Сучасні педагогічні технології розвитку науково-педагогічних працівників у контексті євроінтеграційних процесів у вищій освіті / В. В. Єгорова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2015. – Вип. 6. – С. 52–55.
5. Калашнікова Л. М. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях : навч. посіб. / Л. М. Калашнікова, О. А. Жерновнікова. – Х., 2016. – 260 с.
6. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В. В. Каплінський. – Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. – 224 с.
7. Мультимедійні технології та засоби навчання : навч. посіб. / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський ; за ред. академіка НАПН України А. М. Гуржія. – Вінниця : Ніланд-ЛТД, 2017. – 556 с.
8. Носенко Т. І. Інформаційні технології навчання : навч. посіб. / Т. І. Носенко. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.
9. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань / М. О. Синиця // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання : монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 418–438.

References

1. (2010). Budapeshtsko-Videnska deklaratsiya pro stvorenniya Yevropeyskoho prostoru vyshchoyi osvity [Budapest-Vienna Declaration on the creation of a European Higher Education Area] [in Ukrainian].
2. Kremen, V.H. (Ed.). (2004). *Vyshcha osvita Ukrayiny i Bolonsky protses* [Higher education of Ukraine and the Bologna process]. Ternopil [in Ukrainian].
3. Hurevych, R.S., & Kademiya, M.Yu. (2014). Suchasni interaktyvni tekhnolohiyi navchannya studentiv [Modern interactive technologies of student education]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnyimi systemamy: filozofiya, psykholohiya, pedahohika, sotsiolohiya – Theory and practice of management of social systems: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, 4, 99-104 [in Ukrainian].
4. Yehorova, V.V. (2015). Suchasni pedahohichni tekhnolohiyi rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv u konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv u vyshchii osviti [Modern pedagogical technologies for the development of scientific and pedagogical workers in the context of European integration processes in higher education]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pedahohika, sotsialna robota» – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series “Pedagogy, social work”*, 6, 52-55 [in Ukrainian].
5. Kalashnikova, L.M., & Zhernovnikova, O.A. (2016). *Pedahohika vyshchoyi shkoly u skhemakh i tablyttsyakh* [Pedagogy of the higher school in schemes and tables]. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Kaplinskyy, V.V. (2015). *Metodyka vykladannya u vyshchii shkoli* [Teaching methods in higher education]. Vinnytsya: TOV «Niland LTD» [in Ukrainian].
7. Hurzhiy, A.M., Hurevych, R.S., Konoshevskyy, L.L., & Konoshevskyy, O.L. (2017). *Multymediyni tekhnolohiyi ta zasoby navchannya* [Multimedia technologies and teaching aids]. Vinnytsya: Nilan-LTD [in Ukrainian].
8. Nosenko, T.I. (2011). *Informatsiyni tekhnolohiyi navchannya* [Information technologies of education]. Kyiv: Kyiv. un-t im. Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].
9. Synytsya, M.O. (2014). *Vykorystannya multymediynykh tekhnolohiy u navchalnomu protsesi VNZ yak zasib formuvannya pedahohichnykh znan* [The use of multimedia technologies in the educational process of universities as a means of forming pedagogical knowledge]. *Profesiynna pedahohichna osvita: stanovlennya i rozvytok pedahohichnoho znannya – Professional pedagogical education: formation and development of pedagogical knowledge*. O.A. Dubasenyuk (Ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Отримано 01.03.2024.
Рекомендовано 08.03.2024.

Електронна адреса для листування: hospodarskyu@tdmu.edu.ua